

فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری
سال نهم / شماره سی و چهارم / تابستان ۱۳۹۹

بررسی تاثیر جهت گیری مذهبی بر رویکردهای اخلاقی تصمیم گیری مدیران مالی

نجمه کارگر کامور

دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد دماوند، دانشگاه آزاد اسلامی، دماوند، ایران
kargarkamvar@gmail.com

محمد حامد خانمحمدی

استادیار و عضو هیات علمی، گروه حسابداری، واحد دماوند، دانشگاه آزاد اسلامی، دماوند، ایران (نویسنده مسئول)
Dr.khanmohammadi@yahoo.com

شهره یزدانی

استادیار و عضو هیات علمی، گروه حسابداری، واحد دماوند، دانشگاه آزاد اسلامی، دماوند، ایران
yazdani_82@yahoo.com

زهرا مرادی

استادیار و عضو هیات علمی، گروه حسابداری، واحد دماوند، دانشگاه آزاد اسلامی، دماوند، ایران
za5mo@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۹/۰۹ تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۹/۲۷

چکیده

وجود بحرانها در ایران وبه دنبال آن افزایش میزان کارهای غیراخلاقی و غیرمسئولانه در محیطهای کاری توجه صاحب نظران را به بحث اخلاق و عوامل تاثیرگذار بر آن معطوف ساخته است. عده ای معتقدند، به دلایل متعددی، رفتار اخلاقی وابستگی هایی به مذهب و اعتقادات دینی دارد. هدف اصلی این پژوهش، بررسی تاثیر جهت گیری مذهبی بر رویکردهای اخلاقی تصمیم گیری مدیران مالی شرکتهاست. پژوهش حاضر با استفاده از پرسشنامه از جامعه آماری شامل ۲۰۰ نفر از مدیران مالی شرکتهای بورسی جمع آوری گردیده وبه روش معادلات ساختاری مورد تجزیه وتحلیل قرار گرفته است. نتایج نشان داده که، جهت گیری مذهبی درونی بر تمامی رویکردها به جز رویکرد عملگرایانه تاثیر مثبت و معنادار و جهت گیری مذهبی بیرونی، تنها بر رویکرد عملگرایانه تاثیر مثبت و معنی دار دارد. یافته های این تحقیق رفتاری آن، در جلب اعتماد ذینفعان، کمک به پیش بینی رویکرد تصمیم گیری مدیران مالی و تعریف یا اصلاح آیین نامه های اخلاق حرفه ای، می تواند کاربرد داشته باشد.

واژه های کلیدی: اخلاق در تصمیم گیری، جهت گیری مذهبی، رفتار مذهبی مدیران، رویکردهای تصمیم گیری، مذهب مدیران مالی

۱- مقدمه

اگر بپذیریم یک هدف عمومی و مشترک از تهیه و ارائه اطلاعات حسابداری، فراهم ساختن مبنائی برای تصمیم‌گیری‌های اقتصادی است، خواهیم پذیرفت که مطالعه در ابعاد رفتاری تصمیم‌گیرندگان ضروری است. زیرا ابعاد رفتاری تاثیر مستقیم در تصمیمات می‌گذارد. بعد مذهب یکی از مهمترین ابعاد رفتاری در کشورهای مذهبی مثل ایران می‌باشد. جنبه‌های رفتاری از جمله رفتار مذهبی و اخلاقی نهفته در تدوین و بسط رویکردهای اخلاقی تصمیم‌گیری و ارائه اطلاعات در سیستم‌های تصمیم‌گیری بوده و حائز اهمیت است. هو^۱(۲۰۰۹) با توجه به مطالعات در زمینه اخلاق در تحقیقات خود که شامل متخصصان حسابداری در تایوان بود و حساسیت آنها نسبت به اخلاق در ارتباط با تعلقات مذهبی آنها را اندازه‌گیری می‌کرد، به این نتیجه رسید که باورهای مذهبی حسابداران به طور چشمگیری با توانایی استدلال منطقی آنها ارتباط دارد. او اضافه نمود که جالب خواهد بود که دریابیم که آیا حسابداران با باورهای مذهبی مختلف در واقع به طور متفاوت در شرایط حسابداری واقعی رفتار می‌نمایند یا خیر. مطالعه‌ی هو (۲۰۰۹) شامل متخصصان حسابداری بود که ادعا می‌کردند بودایی، مسیحی و کاتولیک هستند و نیز حسابدارانی که از توثیس^۲ پیروی می‌کردند و با آنهاپی که ادعا داشتند از هیچ دینی پیروی نمیکنند. او چنین نتیجه‌گیری کرد که: "در آینده کشورهای بیشتری برای درک عمیق‌تر تاثیر باورهای مذهبی بر روی توانایی‌های استدلال اخلاقی در مدیران و متخصصان مطالعه خواهند کرد". از طرفی رابطه میان دین و اخلاق را می‌توان از جهات گوناگون مورد بررسی قرار داد. دین از طرق متعددی می‌تواند به انجام عمل اخلاقی کمک کند. در جایی که توجیه الزامات اخلاقی نتواند در انسان ایجادانگیزه برای انجام عمل اخلاقی کند، دین می‌تواند با ابزارهاوسازوکارهای خاص خودانگیزه لازم را ایجاد نماید. همچنین قواعد اخلاقی همانند قوانین حقوقی نیاز به ضمانت اجرا دارند که دین می‌تواند به پشتوانه ثواب و عقاب اخروی این ضمانت را تأمین نماید.

با استفاده از یک بررسی تجربی، محققین دریافتند باورها و اعتقادات دینی مدیران و افراد حرفه‌ای کسب و کار بسیار مهم هستند و بر اساس شواهد به دست آمده به ارتباط بین مذهب و استفاده از ترفندهای حسابداری برای پنهان کردن تخلفات پی بردند. همچنین پس از کنترل طیف گسترده‌ای از متغیرهای جمعیت‌شناختی، دریافتند که حضور در اماکن مذهبی و معنوی(شاخص آنها برای دینداری) منجر به دستکاری کمتر اطلاعات حسابداری می‌شود(سیاسی و حسنی، ۱۳۹۵). اگر بپذیریم که قصد انسان در ارزش عمل مؤثر است مذهب و دین به جهت آنکه بالاترین مقاصد (قرب الهی) را در عمل اخلاقی مدنظر دارد، بنابراین باید موجب ارزشمندتر شدن عمل اخلاقی شود (اوجاقی، ۱۳۸۶). از سوی دیگر یکی از مهمترین وظایف مدیریت تصمیم‌گیری می‌باشد. تصمیم‌گیری از اجزای جدایی‌ناپذیر مدیریت به شمار می‌آید و در هر وظیفه مدیریت به نحوی جلوه‌گر است؛ در تعیین خط مشی‌های سازمان، در تدوین هدفها، طراحی سازمان، انتخاب، ارزیابی و در تمامی اعمال مدیریت، تصمیم‌گیری جزء اصلی و رکن اساسی است. به طور کلی تصمیم‌گیری یک فرآیند ذهنی است که تمام افراد بشر در سراسر زندگی خود با آن سرو کار دارند. فرآیند تصمیم‌گیری در پرتو فرهنگ، ادراکات، اعتقاد

مذهبی و ارزش ها نگرش ها، شخصیت، دانش و بینش فرد صورت می گیرد و این عوامل بر یکدیگر تأثیر متقابل دارند (مجتبی الدینی ۱۳۸۸).

با توجه به این که در کشوری قرار داریم که دین اساس تدوین قوانین و مقررات می باشد و مذهب نیز در اصطلاح علم کلام اسلامی، توجیه یا تفسیر ظاهر کتاب الهی و مکتب های فکری درون یک دین است (مطهری، ۱۳۴۵) و ممکن است گاهی از تفاسیر دینی یا همان مذهب استفاده ابزاری برای رسیدن به اهداف شود، سؤال مهم این است آیا مدیران مالی با باورها و جهت گیری های مذهبی مختلف در واقع به طور متفاوت در شرایط حسابداری واقعی رفتار می نمایند یا خیر و این که جهت گیری مذهبی بر رویکرد تصمیم گیری آنها چه تأثیری دارد؟ در همین راستا، هدف این پژوهش تعیین رویکردهای تصمیم گیری اخلاقی مدیران مالی شرکتها با تأثیر پذیری آنها از جهت گیری مذهبی به عنوان مبانی استنباط اخلاقی آنها می باشد. اهمیت این پژوهش در این است که اصول اخلاقی به طور ساده یک موضوع مرتبط با اعتماد متقابل است. مشکل در عمل این است که انحراف از اصول اخلاقی می تواند تداوم اعتماد متقابل را مشکل و یا حتی غیرممکن سازد (مارسلا، ۱۹۹۵). بنابراین، می توان راز دوام و بقای حرفه ها و حرفه ای ها را در جلب اعتماد عمومی جامعه دانست. تا زمانی که در جامعه اعتماد عمومی حکمفرما نباشد، کارکردهای آن به درستی انجام نخواهد شد. (ویلیامز، ۲۰۰۴).

همچنین انتظار می رود با استفاده از نتیجه های این پژوهش اهداف زیر حاصل گردد: ۱- شناخت جهت گیری های مذهبی مدیران منجر به پیش بینی رفتارها می شود. ۲- شناسایی رویکرد مدیران مالی، حسابداران رسمی و حسابرسان نسبت به تصمیمات آتی آنها و اینکه چگونه بر اساس خصوصیات مذهبی خود متفاوت هستند و با در نظر گرفتن اطلاعاتی در مورد ویژگیهای فردی آنها نسبت به تصمیم گیری آنها به تحقیقات رفتاری و پیش بینی نوع تصمیم آنها کمک خواهد کرد. ۳- علاوه بر این، نتایج این تحقیق به اساتید و دانشجویان، وزارت علوم، سازمان بورس و اوراق بهادار، جامعه حسابداران رسمی، سایر مراکز با توجه به بعد رفتاری پژوهش برای تعریف آیین نامه های اخلاق حرفه ای استفاده می شود. ۴- ذینفعان برای اعتماد به گزارشات و تصمیم گیری با استفاده از آنها همچنین دولت به صورت مشخص سازمان حسابداری کشور به عنوان متولی پیاده سازی استانداردهای حسابداری می تواند از نتایج این تحقیق در جهت اصلاح و بهبود استانداردها با جهت گیری های اخلاقی این استانداردها و رفع موانع موجود استفاده نماید.

۲- سابقه پژوهش

۲-۱- نگرش دینی و جهت گیری مذهبی

نیاز انسان به دین قدمتی به عمر تاریخ دارد. زیرا بشر از همان آغاز زندگی خود به حامی مقتدر و تکیه گاهی نیرومند احساس نیاز می کرده است. دین عبارت است از ایمان به یک یا چند نیروی فوق بشری که شایسته اطاعت و عبادت هستند و مذهب نیز به مکتبهای فکری درون یک دین (مانند مذاهب چهارگانه یا پنجگانه فقه اسلامی) اطلاق می شود (حکمت، ۱۳۴۵). باور به اینکه خدایی هست که موقعیت ها را کنترل می کند و ناظر بر بندگان است تا حد بسیاری، اضطراب مرتبط با موقعیت را کاهش می دهد، به طوریکه اغلب افراد مومن، ارتباط

خود را با خداوند، مانند یک دوست بسیار صمیمی، توصیف می‌کنند و معتقدند می‌توان از طریق اتکا و توسل به خداوند، اثر موقعیت‌های غیر قابل کنترل را به طریقی کنترل نمود (صیادی تورانلو و دیگران، ۱۳۸۷). موضوع دین، مورد بحث محققان پیشگامی همچون جیمز^۵، فروید^۶، یونگ^۷ و دیگران بوده است و پس از آن اندیشمندانی نظیر آلپورت^۸ (۱۹۶۶) به تبیین مذهب پرداخته‌اند. مطالعات پیمایشی نشان می‌دهد که ۹۵٪ از افراد، مذهب را در زندگی خود مهم تلقی می‌کنند و ۷۴٪ در مراسم مذهبی شرکت می‌کنند (پژوهش بارنا^۹، ۲۰۰۵). در یک نظرسنجی که توسط مؤسسه گالوپ بر روی ۵۰ هزار نفر از مردم ۶۰ کشور جهان انجام شده است، نشان داد که ۷۸٪ درصد از افراد جامعه به مذهب باور دارند. در آمریکای شمالی ۲۶٪ به وجود خدا معتقد بوده و ۳۸٪ از افرادی که به خداوند باور دارند معتقدند که خداوند به کارهای خوب آنها پاداش می‌دهد (هنینگرگارد، آرنوا^{۱۰}، ۲۰۰۸) یافته‌های پژوهشی بال، آرمستید و اوستین^{۱۱} (۲۰۰۳) در نوجوانان آفریقایی آمریکایی نشان داد سطوح بالاتر باورهای مذهبی با عزت نفس بیشتر و کارکردهای روان‌شناختی بهتر مرتبط است. اما در برخی از تحقیقات ارتباطی مبهم و نامفهوم بین جنبه‌های مختلف دینداری و سازگاری روان‌شناختی گزارش شده است (بیانی و همکاران، ۱۳۸۶). همانطور که مذهب می‌تواند به عنوان یک اصل وحدت بخش و یک نیروی عظیم برای سلامت روان مفید و کمک‌کننده باشد می‌تواند به عنوان ابزاری برای پیشبرد اهداف غیر مذهبی هم استفاده شود. شیوه‌ای که یک فرد مذهبی در مورد خداوند و یا در مورد رابطه با خداوند می‌اندیشد ادراک او از دنیا شکل خواهد داد و رفتارهای فرد از جمله تصمیم‌گیری‌های وی در اقصای مختلف اجتماعی را تحت تاثیر قرار می‌دهد (نصیرزاده و رسول زاده، ۱۳۸۸).

همانطور که مطرح شد آلپورت یکی از نظریه پردازان در زمینه مذهب و کارکردهای آن بود. وی دو نوع جهت‌گیری نسبت به مذهب را مطرح نمود. جهت‌گیری درونی و جهت‌گیری بیرونی مذهبی. به نظر آلپورت و راس^{۱۲}، شخصی که جهت‌گیری مذهبی درونی دارد با مذهبش زندگی می‌کند. اما شخصی که جهت‌گیری مذهبی بیرونی دارد، از مذهبش استفاده ابزاری می‌کند. هر پدیده و کنشی که در عرصه جامعه بوجود می‌آید و نقش مثبت خود را ایفا می‌کند، می‌تواند آسیب‌هایی هم داشته باشد و هر پدیده‌ای که نقش پررنگتری در امر اصلاح جامعه داشته باشد می‌تواند بیشترین آسیب هم به جامعه وارد کند. اگر دین به گونه‌ای اصولی و بر مبنای صحیح در جامعه اجرایی نگردد و برداشت‌های فکری سلیقه‌ای و اهداف شوم در آن گنجانده شود، بی‌شک می‌توان بالاترین آسیب را باید. برای دین و رویکردها و شاخه‌های فکری درونی آن یعنی همان مذهب نیز فرض نمود. گاندی در این باره می‌گوید: فجیع‌ترین و بی‌رحمانه‌ترین جنایتی که تاریخ به ثبت رسانیده است، زیر پوشش مذهب یا انگیزه شریف انجام شده است (رودریگز^{۱۳}، ۲۰۰۰) مذهب چون قرائت پذیر است و در معرض سوء فهم‌های مختلف و بعضاً متعارض قرار دارد، در برخی دوره‌ها به اختلافات فرهنگی و اجتماعی می‌انجامد. همین بهانه‌ای برای بیشتر جنگ‌های وحشیانه تاریخی بوده است و تبعیض‌آمیزترین و مخرب‌ترین قشربندی‌های اجتماعی را توجیه نموده است (فونتانا^{۱۴}، ۲۰۰۶). مبارزه با دین و یا مذهب به وسیله دین و مذهب یکی از حربه‌های همیشگی حاکمان مستبد و استعمارگران بوده است و در طول تاریخ دین و مذهب حکم‌سلاحی کم‌هزینه و سودمند را برای چنین حاکمانی ایفا کرده است. با نگرش سطحی به تاریخ در می‌یابیم که این استفاده ابزاری از

مذهب، در همه ادیان صورت گرفته و با روندی نو در حال حاضر هم صورت می‌گیرد (رودریگز، ۲۰۰۰). البته آلپورت تصور می‌کرد دو جهت گیری مختلف مذهبی در دو بعد متضاد یک طیف قرار می‌گیرند (آذربایجانی، ۱۳۸۰) به عبارتی دیگر از نظر او مذهب طیفی است که از یک سو برای افراد معنایی ابزاری دارد و از سوی دیگر نوعی معنا و معنایابی است که خود انگیزه اصلی زندگی است و ارزش درونی دارد (جان بزرگی، ۱۳۸۶). بر این اساس، این دو نوع را به منزله دو سر یک پیوستار انگیزشی و نه سوگیری های جداگانه و متمایز، در نظر گرفت (سراج زاده، ۱۳۸۳). در واقع، به اعتقاد کرک پاتریک و هود^{۱۵}، افراد دارای جهت گیری مذهبی بیرونی، بیشتر این باورها را حول محور منافع شخصی شان شکل داده و کمتر از طریق یک نیاز درونی عمیق (که ماهیتاً ذاتی و فطری است) هدایت می‌شوند (گل پرور و خاکسار، ۱۳۸۸).

دین و به صورت خاص تر مذهب یکی از تفاوت های فرهنگی می باشد که فراتر از مرزهای ملی بر روی همگرایی تصمیمات مدیران تاثیر می‌گذارد. این واقعیت که تاثیر مذهب بر روی تصمیم مدیران مالی اغلب نادیده گرفته شده است، زیاد تعجب آور نیست (انجلابرون باسیلا^{۱۶}، ۲۰۱۴).

چونینگ^{۱۷} (۱۹۹۰) در مقدمه فصل " چشم انداز دینی در حسابداری " در اصول انجیلی و شغلی^{۱۸}، تعصبی که بسیاری از مسیحیان در رابطه با مباحث ایمان و حسابداری مطرح می‌کنند، را بیان میکند. در واقع تصمیمات حسابداری از تأثیرات دینی مصون نیستند. اعتقادات دینی یکی از وجوه چنین تمایزاتی است که از مرزهای ملی فراتر رفته و نیز دارای اثر بارز و قابل توجهی بر روش های جهت دهی به تجارت دارد. با توجه به اینکه موضوعات حسابداری و عقیدتی کمتر بگونه ای توأمان مورد ملاحظه قرار می‌گیرند، اغلب چشم پوشی از آثار فرهنگ بر حسابداری قابل مشاهده می‌باشد. ظاهراً به نظر می‌رسد که فرض بر این است که استانداردهای حسابداری از تعبیرها و تفسیرهای مهم مصون و غیرقابل انعطاف هستند. چونینگ (۱۹۹۰) در مقدمه بخش "نمایی وابسته به علوم الهی از حسابداری" در کتاب اصول انجیلی و شغلی با اشاره به مطالب زیر اظهار می‌دارد که بسیاری از مسیحیان در عمل (حرفه) به بحث عقیده و حسابداری توجه می‌کنند:

"از کسانی که انجیل را خوانده اند این شگفتی قابل انکار نیست که آیا هرگز فکر کرده اند که اصول انجیلی چگونه می‌تواند در حسابداری به کار گرفته شود...." این بخش همچنین نشان می‌دهد که چگونه اصول اخلاقی ذکر شده در این کتاب حداقل در ظاهر نادیده انگاشته شده است (چونینگ، ۱۹۹۰)

در بیشتر متون مرتبط با کیفیت گزارشگری مالی از حسابداری به عنوان ابزار گزارشگری مالی در راستای کمک به سرمایه گذاران برای تصمیم گیری یاد شده است. در صورتی که تنها به مفروضات فاما^{۱۹} در مورد بازار کارا و انسان منطقی بپردازیم، می‌توان تصمیمات افراد را تنها معطوف به قالب اعداد و ارقام و تشریح، همچنین فارغ از هرگونه احساس و اعتقاد دانست. چنین انسانی را تنها می‌توان مطابق با تعریف انسان پست مدرن دانست؛ که از صورتهای مالی دارای ویژگی های کیفی (مربوط بودن، قابلیت اتکاء، قابلیت مقایسه و ثبات رویه) استفاده کرده و تصمیمات لازم در مورد سرمایه گذاری را فارغ از مسائل اعتقادی شامل اینکه پول از کجا بدست می‌آید و در کجا مصرف می‌شود، اتخاذ می‌کند. عقاید اسلامی بر تعهد فرد در مقابل جامعه تاکید دارد و نه صرفاً به حقوق افراد. به عبارت دیگر، در تضاد با تمرکز سیستم حسابداری غرب بر حقوق صاحبان سهام، در

اسلام تمرکز بر یگانگی خداست. با توجه به تمرکز موجود در اسلام، به کل جامعه و آسیب‌های محیطی نیاز به اطلاعات حسابداری است که متمرکز بر (حسابخواهی)/پاسخگویی اجتماعی باشد برخلاف اطلاعات حسابداری غربی که بر (حسابخواهی)/پاسخگویی فردی متمرکز هستند. اصل افشای کامل بدین صورت تعریف می‌شود: افشای هرگونه اطلاعات که باید در دسترس اعضای یک جامعه تحت ضوابط حقوقی اسلامی قرار گیرد (بیدون و ویلت^{۲۰}، ۲۰۰۰)

۲-۲- رویکردها و مدل‌های تصمیم‌گیری

تصمیم‌گیری اخلاقی در مدیران مالی، چالشی همیشگی برای حرفه می‌باشد. تصمیم‌گیری اخلاقی موضوعی است که دیگر محدود به مجلات دانشگاهی یا حتی مطبوعات پرطرفدار تجاری نمی‌شود بلکه مبدل به موضوع اجتماعی وسیع تری شده است که به طور بالقوه می‌تواند شهرت حرفه‌ای مدیران مالی را در سرتاسر دنیا تهدید کند (فلانگن و کلارک، ۲۰۰۷). به نظر فلانگن و کلارک (۲۰۰۷)، شیوه‌های تصمیم‌گیری، فراتر از استانداردها و آیین رفتار حرفه‌ای حسابداری است. در واقع، این فرایندهای تصمیم‌گیری درونی (که همیشه خارج از کنترل قواعد برون سازمانی تجویزی قرار دارند) هستند که در نهایت جایگاه حرفه‌ای حسابداران را مشخص می‌کند. نهادهای حسابداری هرگز قادر به تدوین قواعدی نخواهند بود که منجر به تصمیم‌های خوب شود (فلانگن و کلارک، ۲۰۰۷). تصمیم‌گیری اخلاقی فرایندی است که به وسیله آن افراد از مبانی اخلاقی خود استفاده می‌کنند تا درستی یا نادرستی یک موضوع مشخص را تعیین کنند (کارلسون و همکاران^{۲۱}، ۲۰۰۲). بنابراین نیازمند چارچوبی از اصول است که بتوان بر آن تکیه کرد و همینطور نیازمند مدلی برای استفاده از این اصول برای برخورد با مسائل اخلاقی است (یانگ و آنیست^{۲۲}، ۲۰۰۹ مدل‌های تصمیم‌گیری، توسعه فرایند تصمیم‌گیری به سطحی فراتر از دنبال کردن چند گام ساده و از پیش تعیین شده برای اتخاذ یک تصمیم است. این مدلها روز به روز توسعه می‌یابند و پیچیده تر می‌شوند و ابعاد بیشتری را در فرایند پیچیده تصمیم‌گیری وارد می‌کنند. از جمله این مدلها می‌توان مدل‌های تصمیم‌گیری شامل مدل تصمیم‌گیری چهارجزیی رست^{۲۳} (۱۹۸۳)، مدل تصمیم‌گیری هانت و ویتل^{۲۴} (۱۹۸۶)، مدل تصمیم‌گیری-تعاملی^{۲۵} ترونو^{۲۶} (۱۹۸۶)، مدل تصمیم‌گیری مشروط به موضوع جونز^{۲۷} (۱۹۹۱)، مدل تصمیم‌گیری میان فرهنگی^{۲۸} هاستد (۲۰۰۰)، مدل تصمیم‌گیری عملگرایانه-ارزشی^{۲۹} واتسون و همکاران (۲۰۰۹) و مدل تصمیم‌گیری شناختی عصبی^{۳۰} رینولدز^{۳۱} (۲۰۰۶) را نام برد. هدف از معرفی این مدلها، اثبات پیچیدگی فرایندهای واقعی تصمیم‌گیری افراد و تعیین مسیر پژوهشهای آینده است. نظریه پردازان اخلاقی در تدوین اصول اخلاقی چهارمبنای متفاوت را خاطر نشان می‌سازند، که عبارتند از:

وظیفه شناسی^{۳۲} (یا قاعده محور^{۳۳}، ابزار محور^{۳۴}، فرایند محور^{۳۵}) و غایت شناسی^{۳۶} (یا پیامدی^{۳۷}، هدف محور^{۳۸}). نظریه‌های وظیفه شناسی بر این فرض استوارند که مجموعه‌ای از قواعد جامع و فراگیر، چیزی که درست است را تعریف می‌کنند. این قواعد ابزار محور هستند و به منزله رهنمودهایی برای اقدام و عمل پذیرفته می‌شوند. تا زمانی که تفسیر قواعد مبهم نباشد، ارجاع به این قواعد صورت می‌گیرد. این قواعد می‌

تواند بر پایه اعتقادات مذهبی، شهود و درک مستقیم^{۳۹} و اعتقادات زیبایی شناختی^{۴۰} قرار بگیرد. اصل زیربنایی نظریه های وظیفه شناسی عبارت است از درستی ذاتی رفتار (تانگ و یاپ^{۴۱}، ۱۹۹۸). نظریه های غایت شناسی درستی یا نادرستی یک اقدام را بر مبنای پیامدهای آن مورد بررسی قرار می دهند. بنا به اعتقاد طرفداران این نظریه، تنها از روی نتایج اعمال و کاربرد اشیا و آثار پدیده های مرتبط با هدفها و نیازهای اساسی و عام انسانهاست که می توان در باب اخلاقی بودن یا نبودن امر مهمی قضاوت کرد (آزاد، ۱۳۸۵). یکی از طبقات دیگر این نوع نظریه، منفعت گرایی^{۴۲} است که تأکید بر ایجاد بیشترین منافع برای بیشترین تعداد افراد با کمترین میزان آسیب دارد. بدین منظور تجزیه و تحلیلی از منفعت- هزینه اجتماعی انجام می شود و در صورتی که نتیجه خالص مثبت باشد، اقدام مورد نظر از نظر اخلاقی پذیرفته می شود. طبقه دیگر نظریه های غایت شناسی عبارت است از عملگرایی^{۴۳} که تأکید بر حداکثر سازی منافع شخصی فرد دارد. تنها عملی برای فرد، اخلاقی در نظر گرفته می شود که پیامدهای آن عمل برای شخص مطلوبتر از پیامدهای سایر اقدامات باشد. فرد عملگرا فرصت طلبی است که در پی ارتقای منافع شخصی خود است (تانگ و یاپ، ۱۹۹۸). یکی دیگر از رویکردهای تصمیم گیری اخلاقی رویکرد تفسیری است که ارتباط مستقیمی با فرایند گزارشگری دارد. این رویکرد برای اولین بار توسط کلر (۲۰۰۷) ارائه شده است.

۳-۲- پیشینه تحقیق

حمیدرضا وکیلی فرد و فاطمه حسین پور (۱۳۹۶) در تحقیقی تحت عنوان "بررسی اثر شدت نگرش مذهبی حسابداران بر مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت" تعداد ۱۰۰ پرسشنامه در سال ۱۳۹۵ بین متخصصان حسابداری شهر تهران توزیع نموده و نتایج را به این شرح اعلام کردند: حسابدارانی که مذهبی شناخته شده اند، با توجه به شدت گرایش مذهبی به مسئولیت پذیری اجتماعی در شرکتها اهمیت بیشتری می دهند و در واقع تمایل بیشتری به رعایت اصول مسئولیت پذیری اجتماعی و رویه های آن در شرکتها دارند. کامبیز فرقاندوست حقیقی، زهرا سادات افشارزاده و فاطمه مرادی (۱۳۹۳) "در تحقیقی تحت عنوان تاثیر مذهب بر جهانی سازی استانداردهای حسابداری"، با تاکید بر مذهب به عنوان یکی از عوامل مهم تعیین کننده در فرهنگ در میان ملت های مختلف و تاثیر آن ها در تبیین در استانداردهای حسابداری هماهنگ جهانی و گزارشگری مالی بیان کردند که برخی تفاوت های اساسی که میان سیستم حسابداری مالی غربی و سیستم اسلامی وجود دارد، هماهنگی بیشتر استانداردهای حسابداری مالی با فرهنگ جامعه را جهت بهبود نظام مالی کشور ملزوم میدارد.

نینگ هو و همکاران (۲۰۱۸) در تحقیقی تحت عنوان "فضای مذهبی و هزینه سرمایه: شواهد از چین"، با فرض این که فضای مذهبی منطقه در هزینه سرمایه تاثیر گذار بوده است، تحقیقاتی انجام داده اند. به همین منظور، برای اندازه گیری فضای مذهبی و برای نفوذ دین در آن منطقه چهار روش برای سنجش در نظر گرفته اند: (الف) تعداد مؤمنان مذهبی تقسیم بر کل جمعیت در یک شهرستان؛ (ب) نسبت ساکنین که در اعمال مذهبی شرکت دارند (مثلا دعا در کلیسا) در یک منطقه (ج) تعداد اماکن مذهبی در یک شهرستان و (د) تعداد

اماکن مذهبی در یک فاصله معین از یک شرکت. برای انجام تحقیقات خود به ۱۶۱ کلیسا، ۱۴۰ صومعه بودایی و ۲۱ معابد تائو که جزو معابد بزرگ بودیسم و تائویسم در منطقه هان بود مراجعه نمودند و به این نتیجه رسیدند که زمانی که فضای مذهبی قوی تر ایجاد می شود هزینه سرمایه تمایل دارد پایین باشد. در این میان درآمد، سرمایه گذاری در شرکت ها و مسئولیت اجتماعی شرکت ها به عنوان متغیرهای کنترل می باشد.

همچنین نازیا آدیل (۲۰۱۶) در تحقیقی تحت عنوان "دینداری و قضاوت و تصمیم گیری حسابرسان". یافته های او حاکی از آن است که دینداری اسلامی یک متغیر فرهنگی مهم در زمینه حسابرسی پاکستان است و به طور قابل توجهی بر قضاوت و تصمیم گیری حسابرسان تأثیر می گذارد.

سانا مویید (۲۰۱۶) در تحقیقی تحت عنوان "ساختار نظری تأثیر اعتقادات مذهبی بر عملکردهای حسابداری در محدوده هند"، را بررسی نموده است. این پژوهش به بررسی تأثیر باورهای مذهبی مختلف از جمله هندوئیسم، اسلام گرایی و مسیحیت بر شیوه های حسابداری است. معامله گران معتقدند که باورهای ماورایی خود را با شیوه ای سنتی مهم تر از هر نوع شیوه حسابداری برای به دست آوردن شانس، ثروت و سودآوری استفاده میکنند. در شکل دادن شیوه های حسابداری اعتقادات مذهبی نقشی کمتری ایفا می کند.

آنجلا برون باسیلا (۲۰۱۴) در تحقیقی تحت عنوان "تصمیم گیری اخلاقی و هویت مذهبی: یک مطالعه جدید و نوظهور پدیدار شناسی در مورد تأثیر هویت دینی بر تصمیم گیری اخلاقی در حرفه ی حسابداری در آمریکا"، انجام داده اند یافته ها نشان داده است که مذهب در رفتار حرفه ای حسابداری یک عامل محرک اصلی برای تصمیم گیری اخلاقی می باشد. عوامل دیگری از جمله ارزش های خانواده و اخلاق شخصی نیز از عوامل مهم در نظر گرفته شده است.

امسیگور و همکاران^{۴۴} (۲۰۱۲) در تحقیقی تحت عنوان "تأثیر دین بر ناسازگاری گزارشگری مالی"، به بررسی تأثیر دین بر گزارشهای مالی می پردازند. با در نظر گرفتن این که شرکت ها در مناطق مذهبی احتمال کمتری دارند که ناسازگاریهای گزارشگری مالی داشته باشند. نتایج این تحقیق نشان می دهد که شرکت هایی که در مناطقی با استانداردهای اجتماعی قوی مذهبی مستقر هستند، به طور کلی تجربه بیشتری در رابطه با گزارش های مالی نادرست دارند. همچنین آنها بررسی کرده اند که آیا دینداری بر روش های مدیریت سود درآمد تأثیر می گذارد یا خیر و اگر چه ارتباط منفی بین دینداری و تعهدات غیر طبیعی وجود دارد، ولی ارتباط مثبتی بین دینداری و معیار سود واقعی پیدا شده است و این نشان می دهد که مدیران مناطق مذهبی سود واقعی را بیش از سود دستکاری شده و مدیریت سود ترجیح می دهند.

۳- روش شناسی پژوهش

۳-۱- روش پژوهش

هدف این پژوهش، بررسی تاثیر جهت گیری مذهبی بر رویکردهای مختلف تصمیم گیری مدیران مالی می باشد. به عبارت دیگر تبیین رابطه علت و معلولی بین متغیرهای مستقل (نوع جهت گیری مذهبی) و متغیر وابسته (رویکردهای مختلف تصمیم گیری مدیران مالی) است. در این پژوهش احتمال وجود یک رابطه علیتی وجود

دارد. ، این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از منظر اجرا توصیفی(پیمایشی)می باشد، زیرا آنچه را که هست توصیف می کند. همچنین این تحقیق از نظر منطق اجرا استقرایی و از منظر بعد زمانی مقطعی می باشد.

۳-۲- ابزار گردآوری داده ها

داده های مورد نیاز تحقیق به صورت میدانی و توسط پرسشنامه و سناریوهای های استاندارد و یاطراحی شده توسط محقق با استفاده از مطالعه ادبیات تحقیق و نظرات کارشناسان حوزه مربوطه جمع آوری گردید. پس از مطالعه آزمایشی نسخه نهایی شده پرسشنامه به صورت آنلاین و دستی طراحی شد و سپس در دسترس اعضاء نمونه جامعه قرار گرفت. این کار به صورت حضوری و با توسط ایمیل ثبت شده در سایت جامعه حسابداران رسمی ایران و شماره تلفن همراه از نمونه ها خواسته شد که به پر کردن پرسشنامه اقدام نمایند. هر یک از سئوالات پرسشنامه طراحی شده است تا برای یکی از پرسش های تحقیق اطلاعات لازم را گردآوری نماید. لازم به ذکر است که پایایی و روایی پرسشنامه پس از تهیه مورد بررسی قرار گرفت. پرسشنامه به صورت آنلاین و دستی در میان جامعه آماری توزیع و داده ها جمع آوری گردید.

پرسشنامه: داده های مورد نیاز تحقیق توسط یک پرسشنامه استاندارد و همچنین پرسشنامه دیگری طراحی شده توسط محقق و همچنین سناریو در قالب پرسشنامه با استفاده از مطالعه ادبیات تحقیق و نظرات کارشناسان حوزه مربوطه جمع آوری گردید. برای محاسبه روایی از طریق شاخص روایی محتوایی سؤالیهای پرسشنامه ها با نظر استاد راهنما و اساتید مشاور و دیگر متخصصان در چندین مرحله اصلاح و نهایی شد. با توجه به تعداد متخصصین که ۱۲ نفر بودند ۶۶٪ بدست آمده قابل قبول می باشد. همچنین برای محاسبه پایایی پرسشنامه جهت گیری مذهبی که استاندارد می باشد مقیاس با اعتبار ۷۷٪ بر اساس آلفای کرونباخ محاسبه گردیده است.

۳-۳- تجزیه و تحلیل اطلاعات

بعد از جمع آوری پرسشنامه و پاسخ های آزمودنیها به سؤالیهای آن، نوبت به تجزیه و تحلیل داده های بدست آمده می رسد. به این منظور در این پژوهش از روش های آماری توصیفی و استنباطی استفاده شده است. به منظور تحلیل کیفی اطلاعات عمومی بدست آمده از پرسشنامه، از طبقه بندی و سازماندهی اطلاعات، درصد هر گزینه و درصد تجمعی و آماره های توصیفی (میانگین، میانه، نما و انحراف معیار) برای سؤالیها استفاده شده است. بخش توصیفی در این تحقیق از سه بخش شامل: توصیف ویژگیهای نمونه آماری، توصیف داده های خام و توصیف متغیرهای تحقیق تشکیل شده است. بخشی دیگر از تجزیه و تحلیل داده های تحقیق به تجزیه و تحلیل استنباطی اختصاص دارد که براساس نتایج آن یافته های حاصل از گروه نمونه به جامعه آماری تعمیم داده می شود. بخش آمار استنباطی از دو زیربخش شامل: آزمون های مرتبط با فرضیه های پژوهش و سایر یافته ها تشکیل شده است. به منظور کاهش تعداد متغیرهای تحقیق در عوامل کمتر و تعیین سهم هر یک از عوامل جهت شناسایی جهت گیری مذهبی و تاثیر آن بر هر یک از رویکردهای تصمیم گیری، از تکنیک تحلیل عاملی

استفاده شد و برای انجام آزمون تحلیل عاملی اکتشافی^{۴۵} ابتدا آزمون کفایت نمونه‌گیری و آزمون نرمال بودن داده‌ها بررسی گردید. در این پژوهش با توجه به ماهیت پژوهش و شواهد گردآوری شده از تحلیل‌های چند متغیری، شامل: تحلیل عاملی اکتشافی و تحلیل عاملی تأییدی^{۴۶} و معادله‌یابی ساختاری استفاده شده است. ابتدا، توزیع هر یک از گویه‌ها بررسی شده و سپس با تحلیل عاملی اکتشافی، اقدام به بررسی مؤلفه‌های مرتبط با متغیرهای توضیحی و وابسته شده و سپس تحلیل عاملی تأییدی انجام گرفته است. سرانجام جهت بررسی مدل مفهومی پژوهش از معادله‌یابی ساختاری استفاده شده است. همچنین تحلیل‌های دیگری تحت عنوان سایر یافته‌ها براساس آزمون‌های مقایسه میانگین یک متغیری و دو جامعه مستقل و ضریب همبستگی اسپیرمن انجام گرفته است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها و انجام آزمون‌های آماری از نرم‌افزارهای «اس. پی. اس. اس»^{۴۷} استفاده شده است.

۳-۴- متغیرهای پژوهش

۳-۴-۱- متغیرهای مستقل

در این پژوهش، متغیرهای مستقل عبارت است از: جهت‌گیری مذهبی درونی و جهت‌گیری مذهبی بیرونی جهت‌گیری مذهبی: میزان گرایش، باورها و آمادگی فرد برای استفاده از مذهب در تصمیم‌گیری است. این جهت‌گیری به دو صورت جهت‌گیری مذهبی درونی و جهت‌گیری مذهبی بیرونی می‌باشد. جهت‌گیری مذهبی درونی: مذهبی فراگیر، دارای اصولی سازمان یافته و درونی شده، که هدف آن تامین منافع عموم و انجام اصول اخلاقی برای رسیدن به آرامش درونی است. شخصی که جهت‌گیری مذهبی درونی دارد با مذهبش زندگی می‌کند و مذهبش با شخصیتش یکی می‌شود. جهت‌گیری مذهبی بیرونی: استفاده مذهب به عنوان وسیله یا ابزار در تصمیمات برای ارضای نیازهای فردی از قبیل مقام و امنیت و منافع شخصی و غیره (آلپورت^{۴۸}، ۱۹۵۰)

۳-۴-۲- متغیرهای وابسته

متغیرهای وابسته در این پژوهش عبارت است از: چهار رویکرد تصمیم‌گیری اخلاقی شامل منفعت‌گرایی، وظیفه‌شناسی، عملگرایی (خودخواهی) و تفسیری. تصمیم‌گیری: تصمیم‌گیری عبارت است از انتخاب یک راه از میان راه‌های مختلف توسط مدیران مالی شرکتها. اینجا ابعاد مختلف تصمیم‌گیری از دیدگاه اخلاقی (با توجه به مدل رست^{۴۹} ۱۹۸۶) که با مذهب در ارتباط میباشد مد نظر قرار میگیرد. رویکردهای تصمیم‌گیری: شیوه‌های تصمیم‌گیری، که خارج از قواعد و آیین‌نامه‌های تجویزی میباشد و ممکن است همیشه به تصمیم‌های خوب منجر نشود و شامل رویکردهای زیر میباشد. (فلانگن و کلارک^{۵۰}، ۲۰۰۷)

رویکرد منفعت گرایی تصمیم: بر اساس رویکرد منفعت گرایی، منافع عمومی در سطحی فراتر از منافع شخصی جای میگیرد (دلپرتس و داون پرت^{۵۱}، ۲۰۰۸). منفعت گراها هدفی را دنبال می کنند که به بیشترین لذت یا فایده و کمترین درد یا زیان برای بیشترین تعداد افراد جامعه منتهی شود (آگاروال و ملوی^{۵۲}، ۲۰۰۰) رویکرد عملگرایی تصمیم (خودخواهی): در هر مورد چگونگی رفتاری را خوب می شمارد که موجب موفقیت خود فرد باشد (مجتبوی، ۱۳۸۵) بنابراین از دیدگاه عملگرایی، تنها سود یا فایده تصمیم گیرنده در نظر گرفته میشود.

رویکرد وظیفه شناسی تصمیم: پایه و اساس رویکرد وظیفه شناسی، پایبندی به اصول است. اگر فردی خارج از استاندارد اجتماعی پذیرفته شده گام بردارد، وی بر طبق توافق قبلی غیراخلاقی عمل میکند. آیین رفتار حرفه ای حسابداری مثالی از قرارداد اجتماعی است و در حوزه رویکرد وظیفه شناسی قرار میگیرد (آگاروال و ملوی، ۲۰۰۰).

رویکرد هرمنوتیک (تفسیری): هرمنوتیک دانشی است که به شیوه تفسیر متون می پردازد. در واقع بحث اصلی هرمنوتیک این است که فرایند فهمیدن چگونه صورت می گیرد. هرمنوتیک را می توان دانش تفسیرشناسی یا معناشناسی قلمداد کرد به همین خاطر است که با حوزه های مختلفی چون: اخلاق، الهیات، فلسفه، هنر، زیبایی شناسی، نقد ادبی، تفسیر متون مقدس، اقتصاد، مدیریت، حسابداری و... عمیقاً مرتبط می شود در حسابداری گرایش به رویکرد هرمنوتیک به معنای گرایش به تفسیر وقایع و رویدادهای اقتصادی گذشته شرکت ها می باشد (ودیعی و همکاران، ۱۳۹۱)

۳-۴-۳- متغیرهای کنترل

در این پژوهش، متغیرهای کنترل عبارت است از: جنسیت، سطح تحصیلات، سن، تجربه کاری در حرفه حسابداری، مربوط بودن رشته تحصیلی مدیران مالی.

۳-۵- جامعه آماری و نمونه پژوهش

جامعه آماری این پژوهش، مدیران مالی شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران هستند. تعداد شرکتهای پذیرفته شده بر اساس آخرین آمار منتشر شده توسط سایت رسمی اطلاعات بورس اوراق بهادار، ۳۴۳ شرکت است (سایت اطلاعات بورس اوراق بهادار، ۱۳۹۷). بر این اساس حجم جامعه آماری نیز ۳۴۳ نفر است. با توجه به در دسترس بودن نمونه حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران^{۵۳} حداقل ۱۸۱ مدیر مالی مشخص شده و همچنین حجم نمونه با توجه به استفاده از نرم افزار PLS با استفاده از روش نمونه گیری برای حداقل مربعات جزئی نیز اندازه گیری گردید تا شرایط لازم را برای استفاده از این نرم افزار داشته باشد با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی نمونه ها انتخاب گردیده است. با توجه به احتمال عدم دریافت پاسخ تمامی پرسشنامه ها تعداد ۳۰۰ پرسشنامه به صورت مجازی و حضوری برای جامعه آماری ارسال و ارائه گردید، که از مجموع

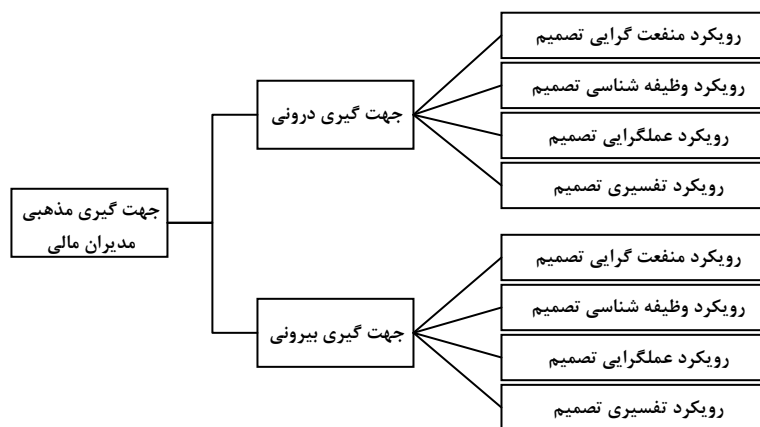
پرسشنامه های ارسالی ۲۱۸ عدد پاسخ دریافت شد. از این تعداد ۱۸ مورد پرسشنامه هایی بود که معتبر به نظر نرسید و کنار گذاشته شد و با تعداد ۲۰۰ پرسشنامه تحقیق حاضر بررسی گردید.

۳-۶- فرضیه های پژوهش

فرضیه اصلی اول: بین جهت گیری مذهبی درونی مدیران مالی شرکتها و رویکرد تصمیم گیری آنها ارتباط وجود دارد.

- ۱) بین جهت گیری مذهبی درونی مدیران مالی شرکتها و رویکرد منفعت گرایی ارتباط وجود دارد.
  - ۲) بین جهت گیری مذهبی درونی مدیران مالی شرکتها و رویکرد عملگرایی (خودخواهی) ارتباط وجود دارد.
  - ۳) بین جهت گیری مذهبی درونی مدیران مالی شرکتها و رویکرد وظیفه شناسی ارتباط وجود دارد.
  - ۴) بین جهت گیری مذهبی درونی مدیران مالی شرکتها و رویکرد تفسیری (هرمنوتیک) ارتباط وجود دارد.
- فرضیه اصلی دوم:** بین جهت گیری مذهبی بیرونی مدیران مالی شرکتها و رویکرد تصمیم گیری آنها ارتباط وجود دارد.

- ۱) بین جهت گیری مذهبی بیرونی مدیران مالی شرکتها و رویکرد منفعت گرایی ارتباط وجود دارد.
- ۲) بین جهت گیری مذهبی بیرونی مدیران مالی شرکتها و رویکرد عملگرایی (خودخواهی) ارتباط وجود دارد.
- ۳) بین جهت گیری مذهبی بیرونی مدیران مالی شرکتها و رویکرد وظیفه شناسی ارتباط وجود دارد.
- ۴) بین جهت گیری مذهبی بیرونی مدیران مالی شرکتها و رویکرد تفسیری (هرمنوتیک) ارتباط وجود دارد.

شکل ۱: الگوی مفهومی پیشنهادی پژوهش

۳-۷- یافته های تحقیق

شاخص های توصیفی جهت گیری مذهبی و رویکردهای تصمیم گیری در نمونه آماری تحقیق، در جدول ۱ و ۲ ارائه شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

جدول ۱: فراوانی و درصد فراوانی ویژگی های فردی و جمعیت شناختی نمونه آماری تحقیق

ویژگی فردی و اجتماعی	تعداد	درصد	مد یا نما
جنسیت	مرد	۱۲۳	۶۱,۵
	زن	۷۷	۳۸,۵
گروه سنی	زیر ۳۵ سال	۱۰۴	۵۲,۰
	بین ۳۵ تا ۴۵ سال	۷۸	۳۹,۰
	بین ۴۶ تا ۵۵ سال	۱۱	۵,۵
	بالتر از ۵۵ سال	۷	۳,۵
سطح تحصیلات	لیسانس	۵۰	۲۵,۰
	فوق لیسانس	۱۱۴	۵۷,۰
	دکتری	۳۶	۱۸,۰
رشته تحصیلی	سایر	۸۷	۴۳,۵
	حسابداری	۱۱۳	۵۶,۵
تجربه کاری	کمتر از ۵ سال	۴۳	۲۱,۵
	بین ۵ تا ۱۰ سال	۸۱	۴۰,۵
	بین ۱۱ تا ۱۵ سال	۵۰	۲۵,۰
	بیشتر از ۱۵ سال	۲۶	۱۳,۰

جدول ۲: شاخص های توصیفی متغیرهای مستقل و وابسته مورد مطالعه تحقیق در نمونه آماری

متغیرهای تحقیق	تعداد	میانگین	انحراف معیار	واریانس	چولگی	کشدگی	انحراف ضریب	
							چولگی	کشدگی
جهت گیری مذهبی بیرونی (مستقل)	۲۰۰	۲,۸۱۸	۰,۶۹۵	۰,۴۸۲	۰,۱۰۲	-۰,۸۹۸	۰,۵۹۲	-۲,۶۲۴
جهت گیری مذهبی درونی (مستقل)	۲۰۰	۲,۸۴۶	۰,۶۳۲	۰,۴۰۰	۰,۱۷۹	-۰,۱۷۷	۱,۰۴۰	-۰,۵۱۸
رویکرد تصمیم گیری عملگرایی (وابسته)	۲۰۰	۳,۰۰۳	۰,۷۶۱	۰,۵۸۰	۰,۳۶۷	-۰,۴۲۰	۲,۱۳۴	-۱,۲۲۸
رویکرد تصمیم گیری منفعت گرایی (وابسته)	۲۰۰	۳,۵۲۲	۰,۶۷۱	۰,۴۵۰	-۰,۷۰۷	۰,۶۵۱	-۴,۱۱۵	۱,۹۰۲
رویکرد تصمیم گیری تفسیری (وابسته)	۲۰۰	۳,۳۹۶	۰,۶۹۸	۰,۴۸۷	-۰,۱۲۲	-۰,۴۶۵	-۰,۷۱۰	-۱,۳۶۰
رویکرد تصمیم گیری وظیفه شناسی (وابسته)	۲۰۰	۳,۵۸۶	۰,۶۵۵	۰,۴۲۹	-۰,۷۳۲	۰,۳۶۰	-۴,۲۵۷	۱,۰۵۲

برای بررسی توزیع گویه‌های پژوهش آزمون کالموگروف اسمیرنوف^{۵۴} استفاده شده است. براساس سطح معناداری محاسبه شده، توزیع هیچ یک از گویه‌ها نرمال مشاهده نشده است. (سطح معنی‌داری کوچکتر از ۰/۰۵). بنابراین به دلیل نرمال نبودن توزیع گویه‌ها، معادله یابی ساختاری کمترین مربعات جزئی مورد استفاده قرار گرفته است. برای بررسی رابطه بین سازه‌های مدل از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده است. سطح معنی‌داری برای روابطی که کوچکتر از ۰/۰۵ است به صورت معنادار و برای روابطی که بزرگتر از ۰/۰۵ است، معنادار نیست. نتایج ضرایب همبستگی در جدول ۳ ارائه شده است. در این جدول مقادیر سمت چپ (با زمینه رنگی مشخص شده است) سطح معناداری و مقادیر سمت راست (با خطوط زیر اعداد) ضرایب همبستگی را نشان می‌دهد.

جدول ۳: نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه بین سازه‌های مدل

سازه	شاخص	جهت‌گیری مذهبی بیرونی	جهت‌گیری مذهبی درونی	عملگرایی	منفعت‌گرایی	تفسیری	وظیفه‌شناسی
جهت‌گیری مذهبی بیرونی	ضریب	-	۰,۰۲۹	۰,۰۰۰	۰,۲۱۰	۰,۲۹۵	۰,۰۷۷
جهت‌گیری مذهبی درونی	ضریب	-۰,۱۵۴	-	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
رویکرد تصمیم‌گیری عملگرایی	ضریب	۰,۴۸۶	۰,۳۲۲	-	۰,۰۰۰	۰,۰۰۱	۰,۰۰۲
رویکرد تصمیم‌گیری منفعت‌گرایی	ضریب	-۰,۰۸۹	۰,۵۰۴	۰,۴۰۰	-	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
رویکرد تصمیم‌گیری تفسیری	ضریب	-۰,۰۷۴	۰,۵۹۰	۰,۲۳۴	۰,۴۴۸	-	۰,۰۰۰
رویکرد تصمیم‌گیری وظیفه‌شناسی	ضریب	-۰,۱۲۵	۰,۴۲۵	۰,۲۱۵	۰,۴۱۲	۰,۴۹۵	-

از آنجا که پژوهش حاضر دارای چهار سازه درون‌زا است، بنابراین مدل دارای چهار ضریب تشخیص^{۵۵} است. ضریب تشخیص برای سازه رویکرد تصمیم‌گیری عملگرایی به مقدار ۰/۳۹۶ و نشان‌دهنده تبیین‌پذیری سازه رویکرد تصمیم‌گیری عملگرایی به وسیله دو سازه برون‌زا است که به ترتیب بالاترین ضریب تشخیص به: جهت‌گیری مذهبی بیرونی به مقدار ۰/۲۷۵ و جهت‌گیری مذهبی درونی به مقدار ۰/۱۲۱ است. ضریب تشخیص برای سازه رویکرد تصمیم‌گیری منفعت‌گرایی به مقدار ۰/۲۴۸ و نشان‌دهنده تبیین‌پذیری سازه رویکرد تصمیم‌گیری منفعت‌گرایی به وسیله دو سازه برون‌زا است که به ترتیب بالاترین ضریب تشخیص به: جهت‌گیری مذهبی درونی به مقدار ۰/۲۴۱ و جهت‌گیری مذهبی بیرونی به مقدار ۰/۰۰۸ است. ضریب تشخیص برای سازه رویکرد تصمیم‌گیری تفسیری به مقدار ۰/۳۴۰ و نشان‌دهنده تبیین‌پذیری سازه رویکرد تصمیم‌گیری تفسیری به وسیله دو سازه برون‌زا است که به ترتیب بالاترین ضریب تشخیص به: جهت‌گیری مذهبی درونی به مقدار ۰/۳۳۵ و جهت‌گیری مذهبی بیرونی به مقدار ۰/۰۰۵ است. ضریب تشخیص برای سازه رویکرد تصمیم‌گیری وظیفه‌شناسی به مقدار ۰/۱۸۱ و نشان‌دهنده تبیین‌پذیری سازه رویکرد تصمیم‌گیری وظیفه‌شناسی به وسیله دو

سازه برون‌زا است که به ترتیب بالاترین ضریب تشخیص به: جهت‌گیری مذهبی درونی به مقدار ۰/۱۶۷ و جهت‌گیری مذهبی بیرونی به مقدار ۰/۰۱۴ است. شاخص افزونگی^{۵۶} برای سازه رویکرد تصمیم‌گیری عملگرایی به مقدار ۰/۲۳۳، سازه رویکرد تصمیم‌گیری منفعت‌گرایی به مقدار ۰/۱۲۹، سازه رویکرد تصمیم‌گیری تفسیری به مقدار ۰/۱۷۲ و سازه رویکرد تصمیم‌گیری اخلاقی وظیفه‌شناسی به مقدار ۰/۰۹۸ است که مقدار مثبت آن‌ها بیانگر بالا بودن کیفیت مدل ساختاری است. ضرایب اهمیت پیش‌بینی^{۵۷} سازه جهت‌گیری مذهبی درونی در هر چهار رویکرد تصمیم‌گیری بزرگتر از ۰/۸۰ است که نشان‌دهنده اهمیت آنها در پیش‌بینی سازه‌های درون‌زا است. سازه برون‌زای جهت‌گیری مذهبی بیرونی تنها در رویکرد تصمیم‌گیری عملگرایی بزرگتر از ۰/۸۰ است که نشان‌دهنده اهمیت آن در پیش‌بینی سازه رویکرد تصمیم‌گیری عملگرایی است، اما ضرایب اهمیت پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی بیرونی در سازه‌های درون‌زای رویکرد تصمیم‌گیری منفعت‌گرایی، رویکرد تصمیم‌گیری تفسیری و رویکرد تصمیم‌گیری وظیفه‌شناسی کمتر از ۰/۸۰ است که نشان‌دهنده اهمیت کم آن در پیش‌بینی است. نتایج بخش ساختاری پژوهش در جدول ۴ نمایش داده شده است.

۶- نتیجه گیری، بحث و بررسی

طبق نتایج تحقیق براساس اطلاعات گردآوری شده از تعداد دویست نفر از مدیران مالی شرکت‌های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار و نتایج مقایسه میانگین و معادله با رویکرد کمترین مربعات جزئی، تعداد دو فرضیه اصلی و هشت فرضیه فرعی مورد آزمون واقع شد. مدل مفهومی برازش شده از تاثیر مستقیم و معنادار جهت‌گیری مذهبی درونی بر هر چهار متغیر مرتبط با رویکردهای تصمیم‌گیری و از تاثیر مثبت و معنادار شده جهت‌گیری مذهبی بیرونی بر رویکرد تصمیم‌گیری عملگرایی حمایت کرده است. تاثیر جهت‌گیری مذهبی بیرونی بر سه متغیر: رویکرد تصمیم‌گیری منفعت‌گرایی، رویکرد تصمیم‌گیری وظیفه‌شناسی و رویکرد تصمیم‌گیری تفسیری معنادار مشاهده نشده است. نتایج به صورت خلاصه شده در جدول ۴ آورده شده است.

در کل میتوان نتیجه گیری کرد که مدیران مالی هنگامی با یک معضل اخلاقی مواجه می‌شوند که توسط قوانین، جامعه، یا اصول و آیین رفتار حرفه‌ای مورد توجه قرار نگرفته باشند، در این صورت عموماً برای نجات از بحرانها و محدودیتها و بقاء در مجموعه ممکن است از مذهب با گرایشات ابزاری نیز استفاده نمایند و آنجاست که تنها به منافع شخصی توجه میکنند. باید توجه داشت که در هنگام ایجاد یک تصمیم عوامل تاثیر گذار عبارتند از خانواده، دین، نظام حقوقی، حرفه، جامعه و محل کار که هر کدام از اینها محدودیت داشته باشد باعث شود برای رسیدن به هدف تظاهر به اخلاقی بودن آنها شود. همچنین جهت‌گیری مذهبی درونی بر روی سبک‌ها و رویکردهای تصمیم‌گیری مدیران مالی در جهت اخلاقی آن تاثیر گذار تر از جهت‌گیری مذهبی بیرونی می‌باشد و از سوی دیگر افرادی که جهت‌گیری مذهبی درونی دارند به تمام جوانب تصمیم تاکید دارند حتی منافع شخصی خود، ولی افراد با جهت‌گیری مذهبی بیرونی تنها بر منافع شخصی خود تاکید دارند. این تحقیق با بیان دیدگاه متفاوتی در خصوص مدیریت رفتاری قصد دارد قدمی در جهت بهبود نظام مالی کشور بردارد. نتایج حاکی

از آن است که تصمیم‌گیری مدیران مالی از تأثیرات دینی، مذهبی و اعتقادی بر کنار نیست. همچنین از ادبیات تحقیق اینگونه استنباط میشود که رسوم یهودی و مسیحی و ارزشهای آنها تصمیمات اخلاقی و غیر اخلاقی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، اما ممکن است با سایر ادیان مثل اسلام مطابقت نداشته باشد. مهم بودن تفکر و تامل در مذهب و استفاده کاربردی آن در جهت جلوگیری از تصمیمات مالی غیر اخلاقی مدیران مالی پیشنهاد کاربردی این تحقیق بوده با در نظر گرفتن بحرانها و معضلات اجتماعی آیین رفتار حرفه‌ای و اصول مربوطه تغییرات را اعمال نمایند تا به هر وسیله مدیران مالی برای رسیدن به اهداف شخصی و یا حتی سازمانی آنها را با پوشش مذهبی دور نزنند. اولویت بندی دانش و تجربیات و اخلاقیات افراد در رده بندی‌های سازمانی در کنار در نظر گرفتن گرایش‌های مذهبی آنها و همچنین توجه کردن به تفاسیر مذهبی و اخلاقی در کنار ساختار ظاهری مذهب برای گزینش‌های مدیران مالی و برقراری خطوط ارتباطی مشخص و محرمانه برای افشای انحرافات اخلاقی و حمایت از افشاکنندگان انحرافات نیز از دیگر پیشنهادات این تحقیق است.

جدول ۴: فرضیه‌ها و نتایج فرضیه‌های صفر و مخالف و نتیجه نهایی آزمون فرضیه‌های پژوهش

آماره‌های پژوهش		نتیجه آزمون	آزمون فرضیه‌ها		متغیرها و نقش آنها		فرضیه
آماره بحرانی	ضریب تأثیر		فرضیه مخالف	فرضیه صفر	متغیر وابسته	متغیر مستقل	
			$\beta \neq 0$	$\beta = 0$			
----	----	همه فرضیه تایید شده است.	✓	✗	رویکرد تصمیم‌گیری	جهت‌گیری مذهبی درونی	فرضیه ۱
۸,۲۰۰	۰,۴۷۸	تأثیر مستقیم و معنادار است.	✓	✗	رویکرد منفعت‌گرایی	جهت‌گیری مذهبی درونی	فرضیه ۱-۱
۴,۷۷۵	۰,۳۷۵	تأثیر مستقیم و معنادار است.	✓	✗	رویکرد عملگرایی	جهت‌گیری مذهبی درونی	فرضیه ۲-۱
۷,۸۲۰	۰,۳۹۲	تأثیر مستقیم و معنادار است.	✓	✗	رویکرد وظیفه‌شناسی	جهت‌گیری مذهبی درونی	فرضیه ۳-۱
۱۱,۸۴۳	۰,۵۶۸	تأثیر مستقیم و معنادار است.	✓	✗	رویکرد تفسیری	جهت‌گیری مذهبی درونی	فرضیه ۴-۱
----	----	بخشی از فرضیه تایید شده است.	✓	✗	رویکرد تصمیم‌گیری	جهت‌گیری مذهبی بیرونی	فرضیه ۲
-۱,۳۵۲	-۰,۰۸۵	تأثیر معنادار ندارد.	✗	✓	رویکرد منفعت‌گرایی	جهت‌گیری مذهبی بیرونی	فرضیه ۱-۲
۸,۱۳۸	۰,۵۶۶	تأثیر مستقیم و معنادار است.	✓	✗	رویکرد عملگرایی	جهت‌گیری مذهبی بیرونی	فرضیه ۲-۲
-۱,۷۵۵	-۰,۱۱۶	تأثیر معنادار ندارد.	✗	✓	رویکرد وظیفه‌شناسی	جهت‌گیری مذهبی بیرونی	فرضیه ۳-۲
-۰,۹۵۲	-۰,۰۷۲	تأثیر معنادار ندارد.	✗	✓	رویکرد تفسیری	جهت‌گیری مذهبی بیرونی	فرضیه ۴-۲

فهرست منابع

- * کتاب آسمانی قرآن کریم، ترجمه دکتر الهی قمشه ای
- * اشرف گنجوئی، اسما. (۱۳۹۲)، بررسی رابطه اعتقادات مذهبی و سواد مالی اسلامی در دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد، فصلنامه علمی پژوهشی دانش مالی و تحلیل اوراق بهادار، سال ۷، شماره ۲۳، صص ۴۵-۵۵
- * اوجاقی، ناصرالدین. (۱۳۸۶)، دین و تأثیر آن بر رفتار اخلاقی، فصلنامه معرفت، مهر ۱۳۸۶، شماره ۱۱۳.
- * بدری گرگری، رحیم؛ فرید، ابوالفضل. (۱۳۹۱)، رابطه بین جهت گیری مذهبی درونی و رفتارهای سلامت جسمی، روانی و معنوی و نقش واسطه ای ارزیابی چالش برانگیز بودن، راهبرد فرهنگ، شماره ۲۰.
- * پرتو، مسلم. (۱۳۹۴)، نقش جهت گیری مذهبی و وضعیت اقتصادی - اجتماعی در تحول قضاوت اخلاقی نوجوانان دانش آموز، فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، شماره ۱.
- * حکمت، علی اصغر، تاریخ ادیان، تهران: انتشارات ابن سینا، ۱۳۴۵.
- * رویایی، رمضانعلی؛ بیات، علی. (۱۳۸۹)، آموزش اخلاق در حسابداری: بررسی تاثیر انگیزش اخلاقی بر روی رفتار اخلاقی، فصلنامه انجمن حسابداران ایران، شماره ۴، صص ۱-۱۰
- * رهنی جفایی، منیر. (۱۳۸۷)، بررسی تاثیر جهت گیری اخلاقی و تعهد حرفه ای بر رفتار مدیریت سود، پایان نامه، کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه فردوسی مشهد، بهمن ۱۳۸۷
- * سلمان پناه، نجمه؛ طالب نیا، قدرت اله. (۱۳۹۲)، بررسی گزیده عوامل موثر بر قضاوت اخلاقی حسابداران رسمی ایران، فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مدیریت، سال ۶، شماره ۱۸
- * شفیع، نرگس؛ شهابی زاده، فاطمه؛ پورشافعی، هادی. (۱۳۹۱)، جهت گیری مذهبی و مرکز کنترل بیرونی، ارائه الگوی شادکامی در دانش آموزان، فصلنامه روان شناسی و دین، شماره ۲۰، صص ۱۰۷-۱۲۱
- * شهربان، سپیده؛ هوا خواه وطن، جلال؛ نگهداری، جواد. (۱۳۹۵)، تاثیر فرهنگ بر کیفیت حسابداری داخلی؛ یک مطالعه تجربی، دو ماهنامه مدیریت، سال ۲۷، شماره ۱۸۷، ص ۹.
- * عباس زاده، میرمحمدسید. (۱۳۹۳)، مقدمه ای بر مدل یابی معادلات ساختاری به روش PLS و کاربرد آن در علوم رفتاری، ارومیه، انتشارات دانشگاه ارومیه.
- * فرقاندوست حقیقی، کامبیز؛ افشارزاده، زهرا؛ فاطمه، مرادی. (۱۳۹۳)، تاثیر مذهب بر جهانی سازی استانداردهای حسابداری، دومین همایش ملی رویکردی بر حسابداری مدیریت و اقتصاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد فومن و شفت.
- * کاظم پور، احسان. (۱۳۹۲)، عوامل موثر بر حساسیت اخلاقی حسابسان و رابطه سطح مهارت آن ها با حساسیت و قضاوت اخلاقی، پایان نامه، دکترا حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی، زمستان ۱۳۹۲.
- * کلانتری، خلیل. (۱۳۸۸)، مدل سازی معادلات ساختاری در تحقیقات اجتماعی-اقتصادی، تهران، انتشارات فرهنگ صبا.
- * متحدین، امیر. (۱۳۹۰)، تاثیر عوامل موثر بر تصمیم گیری اخلاقی حسابداران در ایران، پایان نامه، کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه فردوسی مشهد، شهریور ۱۳۹۰.

- * محسنی، عبدالرضا؛ قاسمی، مصطفی؛ کرمی، محسن. (۱۳۹۶)، بررسی رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و نیت اخلاقی حساب‌برسان، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، شماره ۲۴، صص ۱۷۷-۱۹۰.
- * محمدی، جواد؛ فخاری، حسین. (۱۳۹۵)، تاثیر خود کنترلی و تعهدات دینی مدیران مالی بر کیفیت افشای اطلاعات، دوفصلنامه حسابداری ارزشی رفتاری، سال ۱، شماره ۲، صص ۴۱-۶۳.
- * مسیح آبادی، ابوالقاسم؛ پور یوسف، اعظم. (۱۳۸۷)، نقش تفاوت های فردی بر تصمیم گیری های حسابداری و حسابرسی، فصلنامه تحلیلی اطلاع رسانی پژوهشی سازمان حسابرسی، شماره ۴۳، صص ۷۶-۸۷.
- * مصباح یزدی، محمدتقی. (۱۳۸۱)، فلسفه اخلاق، تهران، انتشارات اطلاعات.
- * منصورنژاد، زهرا؛ کجباف، محمدباقر؛ کیانی، فریبا؛ سیدرضا، پورسید. (۱۳۸۹)، بررسی رابطه بین جهت گیری مذهبی (درونی، بیرونی) و جنسیت با اضطراب مرگ در بین دانشجویان، فصلنامه یافته های نو در روانشناسی، دوره ۵، شماره ۱۵، صص ۱۳۵-۱۴۳.
- * مهدوی، غلامحسین؛ علیپور، صفدر. (۱۳۸۹)، رویکردهای تصمیم گیری اخلاقی مدیران مالی شرکتها، مجله دانش حسابداری، سال ۱، شماره ۲، صص ۳۳-۵۳.
- * نیکومرام، هاشم؛ رهنمای رودپشتی، فریدون؛ طلوعی اشلقی، عباس؛ تقی پوریان، یوسف. (۱۳۹۳)، ارزیابی تاثیر اخلاق حرفه ای حسابداران مدیریت بر ویژگیهای کیفی اطلاعات حسابداری، فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مدیریت، سال ۷، شماره ۲۰، صص ۴۹-۶۶.
- * وکیلی فرد، حمیدرضا؛ حسین پور، فاطمه. (۱۳۹۶)، بررسی اثر شدت نگرش مذهبی حسابداران بر مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت، دوفصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری، سال ۲، شماره ۳، صص ۱۸۵-۲۱۴.
- * هومن، حیدرعلی. (۱۳۸۰)، تحلیل داده های چند متغیری در پژوهش رفتاری، تهران، نشر پارسا
- * یوسفیان، حسن. (۱۳۸۵)، نیاز به دین، جلد ۴، تهران، انتشارات کانون اندیشه جوان.
- * Adkins, N., & Radtke, R. (2004). Students' and faculty members' perceptions of the importance of business ethics and accounting ethics education: Is there an expectations gap? *Journal of Business Ethics*, 51(3): 279-300.
- * Afifunddin, H. B., & Siti-Nabiha, A. K. (2010). Towards good accountability. The role of accounting in Islamic religious organisations. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 66: 1133-1139. Accessed from 2016.
- * Allport, G. W. (2000). *The individual and his religion*. New York: MacMillan. Atkins.
- * Allport, G. W., & Ross, J. M. (2002). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2002, N 5
- * American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (2014). *Disciplinary actions*, Retrieved from
- * Bailey, C.D., Scott, I., & Thoma, S. J. (2010). Revitalizing accounting ethics research in the neo-Kohlbergian framework: Putting the DIT into perspective. *Behavioral Research in Accounting*, 22(2): 1-26.
- * Bean, D., & Bernardi, R. (2007). Accounting ethics courses: Do they work? *The CPA Journal*, 77(1): 64-67.

- * Beekun, R., & Westerman, J. (2012). Spirituality and national culture as antecedents to ethical decision-making: A comparison between the United States and Norway. *Journal of Business Ethics*, 110(1): 33–44.
- * Boddy, C. R. P., Ladyshevsky, R., & Galvin, P. (2010). Leaders without ethics in global business: Corporate psychopaths. *Journal of Public Affairs*, 10: 121–138.
- * Brown Busila, Angela,(2014) Ethical Decision-Making and Religious Identity: A Phenomenological Study on the Impact of Religious Identity on Ethical Decision-Making in New and Emerging Accounting PRofessionals, dissertation presented to the Faculty of Saybrook University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Human Sciences, San Francisco, CA June 2014.
- * Caris, T. (2007). Rethinking ethical issues in African media. *African Identities*, 5(1): 39-60.
- * Carmona, S. and M. Ezzamel, (2006). Accounting and religion: A historical perspective. *Accounting History*, 11: 117.
- * Chan, S., & Leung, P. (2006) The effects of accounting students' ethical reasoning and personal factors on their ethical sensitivity. *Managerial Auditing Journal*, 21(4): 436–457.
- * Carmona, Salvador and Ezzamel, Mahmoud; (2006); Accounting and religion: a historical perspective; *Accounting History*; (2006), Vol. 11(2): 117-127.
- * Cooper, B. J., Leung, P., Dellaportas, S., Jackling, B., & Wong, G. (2008). Ethics education for accounting students: A toolkit approach. *Accounting Education*, 17(4): 405–430.
- * C. Lau. Michelle.(2014). Etical Control on Reporting a User's Trust Based Accounting BeliefsDissertation Submitted to Michigan State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Business Administration – Doctor of Philosophy.
- * Denton shah,Esta. (2015). Advances to mental accounting theory :Evidence for mental stealing and retroactive malleable accounting ,Published by ProQuest LLC.
- * Fogel, J., McSween, N., & Dutt, O. (2010) Religious affiliation and ethics: Patterns regarding beliefs for workplace behavior. *Journal of Business Systems, Governance and Ethics*, 5(1): 25–41.
- * Frank, G., Ofobike, E., & Gradisher, S. (2010). Teaching business ethics: A quandary for accounting educators. *Journal of education for business*, 85(3): 132–138.
- * Henningsgaard, Jude. M. Arnau & C. Randolph. Relationships between Religiosity, Spirituality, and Personality: A Multivariate Analysis. *Personality and Individual Differences*, 2008.
- * Hu ,Ning, Chen, Hong. Liu, Muhua.(2018). Religious atmosphere and the cost of equity capital: Evidence from China, *China Journal of Accounting Research*, January 2018.
- * James Van De Water IV, Thomas. (2004). Mental Accounting Psychology and life cycle economics: WHO SAVES, WHO DOESN'T AND HOW TO TELL THE DIFFERENCE. Umi Microform 3132801.
- * Lehman, G. (2004). Accounting and religion: Charles Taylor's Catholic modernity and the malaise of a disenchanted world. University of South Australia, School of Accounting. Singapore: Fourth Asia Pacific Interdisciplinary Research in Accounting Conference.
- * Maali, B., & Napier, C., (2010). Accounting, religion and organisational culture: The creation of Jordan Islamic Bank. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 1(2): 92-113 accessed from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115012162> on 27/06/2016.
- * McGuire,T.sean, Omer,Thomas,C. Sharp ,Nathan,Y.2011, The Impact of Religion on Financial Reporting Irregularities, Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1548154>

- * McPhail, K., Gorringer, T. and Gray, R., (2004). Accounting and theology, an introduction. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 17(3): 320–326.
- * Moid ,Sana. (2016). A Theoretical Construct of the Impact of Religious Beliefs on Accounting Practices in the Indian and Global Context, *NMIMS Management Review*, Electronic copy available at: <http://www.nmims.edu/NMIMSmanagementreview>
- * Peace, R. . (2006). Accountants and a religious covenant with the public; *Critical Perspectives on Accounting*, 17: 781–79
- * Richard H. Thaler and Cass R. Sunstein,(2009). *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*, Publisher: Penguin Group.
- * Satava, D., Caldwell, C., & Richards, L. (2006). Ethics and Auditing Culture: Rethinking the Foundation of Accounting and Auditing. *Journal of Business Ethics*, 64(3): 271-284. Accessed from <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10551-005-0556-y> on 26/06/2016.
- * Turner, B. S. (1983). In *Islam in the Modern World* (Eds, Eoin, D. M. and Al-Shahi, A.), Croom Helm,London. Accessed from: citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.546.4363&rep=rep1.. on 27/06/2016

یادداشت‌ها

- ¹ .Ho
- ² .Taoism
- ³ .Marsla
- ⁴ .Williams
- ⁵ .James
- ⁶ .Freud
- ⁷ .ung
- ⁸ . Alpourt
- ⁹ .Barna Research
- ¹⁰ . Henningsgaard, Arnau
- ¹¹ .Ball, Armistead & Austin
- ¹ .Ros
- ¹ . Rodríguez
- ³ . Fontana
- ¹⁵ .Kirkpatrik & Hood
- ¹⁶ . Angela Brown Busila
- ¹⁷ .Chewning
- ¹⁸ .Biblical principles & business
- ¹⁹ fama. در سال ۱۹۶۵ مفروضات بازارکار را مطرح کرد. در بازارکار انسان را بصورت تک بعدی در نظر می‌گیرند و فرض می‌کنند که انسان در قلمرو عقل میبایند (اسلامی بیدگلی و همکاران ۱۳۸۶)
- ²⁰ .Beydoun & Willet
- ²¹ . Carlson et al.
- ²² . Young & Annette
- ²³ . Rest
- ²⁴ . Hunt & Vitell
- ²⁵ .Interactionist.
- ²⁶ . Trevino
- ²⁷ . Jones
- ²⁸ . Cross-cultural
- ²⁹ . Value-pragmatics
- ³⁰ . Neurocognitive

- 31 . Reynolds
- 32 . Deontological
- 33 . Rule-based
- 34 . Means-oriented
- 35 . Process-oriented
- 36 . Teleological
- 37 . Consequential
- 38 . Ends-oriented
- 39 . Intuition
- 40 . Aesthetic belief
- 41 . Thong & Yap
- 42 . Utilitarian
- 43 . Pragmatism
- 44 . McGuire et al.
- 45 . Exploratory Factor Analysis
- 46 . Confirmatory Factor Model
- 47 . SPSS, LISREL & XLSTAT. PLS
- 48 . Alpourt
- 49 . Rest Model
- 50 . Flanagan & Clarke
- 51 . Dellaportas & Davenport
- 52 . Agarwal & Malloy
- 53 . Cochran formula
- 54 . One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test
- 55 . R²
- 56 . Q2 (Redundancies)
- 57 . Variable Importance In The Projection (Vip)